

462 (1070) yılında büyük bir orduyla Halep'e girerek kışı orada geçirdi. Mahmûd ona kıymetli hediyeler verip Bizans'a karşı cihada teşvik etti.

Türkmen akınlarından rahatsızlık duyan Mahmûd Büyük Selçuklular'a tâbi oldu ve Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh ile Sultan Alparslan adına hutbe okuttu (19 Şevval 462 / 31 Temmuz 1070). Alparslan, Mısır seferine çıkmadan önce Mahmûd'a elçi gönderip huzuruna çağırdı. Gelmemeğe direnmesi üzerine Halep'i iki ay kuşattı. Mahmûd çaresiz kalıp annesi Seyyide ile birlikte sultanın huzuruna çıktı, Alparslan da onu affetti. Sultan, Mahmûd'u Emîr Aytegin'le birlikte Dımaşk'ın fethiyle görevlendirdi. Bu sırada Atıyye, Antakya'dan sağladığı yardımla Halep bölgesine girerek yağma akınlarına başladı. Mahmûd, Türkmen Emîri Kurlu Bey'in yardımıyla Atıyye'yi ve müttetiklerini yendi. Mahmûd 1075'te ölünce adamları, veliaht tayin ettiği oğlu Şebîb'in yerine büyük oğlu Celâlüddeve'yi hânedanın başına geçirdiler. Bu sırada I. Süleyman Şah Halep'i kuşattı. Celâlüddeve'nin kendisinin Selçuklu nâibi olduğunu bildirmesi üzerine Süleyman Şah muhasarayı kaldırdı. Celâlüddeve, Anadolu'da faaliyette bulunan Türkmen beylerinden Ahmed Şah ile anlaşıp Bizans'ın eline yeni geçmiş olan Menbic'i geri aldı (10 Safer 468 / 24 Eylül 1075). Bir süre sonra kendisini destekleyen Türkler'i bertaraf etmek istediye de Türkmenler tarafından öldürüldü (Şevval 468 / Mayıs 1076).

Mirdâsî emîrleri onun yerine kardeşi Sâbık'ı geçirdiler. Ahmed Şah da Türkmenler'in yanına gidip onları sakinleştirdi. Böylece Halep'te düzen yeniden sağlandı. Benî Kilâb ise Sâbık'ın emirliğini kabul etmeyip Celâlüddeve'nin diğer kardeşi Vessâb ile birleşerek Halep'e hâkim olmak istedi. Ahmed Şah, Türkmen beylerinden Dilmaçoğlu Mehmed Bey'den yardım aldı. Türkmen beyleri Vessâb'a karşı harekete geçip Benî Kilâb'la ittifaklarını bozdular. Böylece Sâbık Türkmenler sayesinde hâkimiyetini devam ettirdi. Yenilginin ardından Vessâb yakınlarıyla İsfahan'da bulunan Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkarak Sâbık'tan şikâyetçi oldu. Melikşah onlara Suriye'de bazı iktâlar verdi. Ayrıca kardeşi Tutuş'u Suriye'ye tayin etti. Melik Tutuş Halep'i kuşatınca muhasaraya Melikşah'ın emriyle Musul Ukaylî Emîri Şerefüddeve Müslim b. Kureyş de katıldı (Zilkade 471 / Mayıs 1079). Yardıma gelen bir Türkmen emîrinin mağlûp edilmesiyle zor durumda kalan Tutuş kuşat-

maya son verip Diyarbekir bölgesine yöneldi. Tutuş'un Suriye'de devam eden faaliyetleri karşısında sıkıntıya düşen Halep halkı ve yerli muhafız kuvvetleri şehri Müslim b. Kureyş'e teslim etmek istiyorlardı. Ancak Sâbık ve iki kardeşi Mirdâsîler'in sonu demek olan bu teklife karşı çıktı. Tutuş'un Halep'e yürümek için tekrar hazırlıklara başlaması üzerine Sâbık kendilerine yardım etmesi karşılığında Müslim'e bazı şehirleri vermeyi önerdi. Bu teklifi kabul etmeyen Müslim Şehirden yapılan davetler sonucunda Sultan Melikşah'tan izin alarak Halep önüne geldi (8 Haziran 1080). Sâbık şehrin kapılarını kapattıysa da Müslim yiyecek sıkıntısı çeken halkın ve Halep reisinin desteğiyle hiçbir mukavemetle karşılaşmadan içeri girmeye muvaffak oldu (26 Zilhicce 472 / 18 Haziran 1080). Sâbık iç kalede direnmeye çalıştı. Ancak kardeşleri Vessâb ve Şebîb Halep'teki ordunun desteğiyle Sâbık'ı tutukladılar. Ardından Müslim ve Mirdâsîler arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre Şebîb ve Vessâb'a Azâz ve Esârib, Sâbık'a Rahbe ve çevresi iktâ edilecekti. Böylece Müslim, Rebîülâhîr 473 (Ekim 1080) tarihinde iç kaleyi alıp Mirdâsîler'in hâkimiyetine son verdi. Türkler Mirdâsîler zamanında Suriye'ye girmeye başlamışlardı. Mirdâsîler'in özel şairi olarak kabul edilen İbn Hayyûs'un bu aile için otuz kaside yazdığı belirlenmiştir (Halîl Merdem Bek, s. 172-174).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), bk. İndeks; *Azîmî Târîhi: Selçuklularla İlgili Bölümler*; h. 430-538 (trc. ve nşr. Ali Sevîm), Ankara 1988, bk. İndeks; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 40, 300; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 487-488; Halîl Merdem Bek, *eş-Şu'arâ'ü's-Şâmiyyûn* (nşr. Adnân Merdem Bek), Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 172-174; Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo (1004-1094)*, Beyrut 1391/1971; Emîne Baytâr, *Mevkûfû ümerâ'ü'l-'Arab bi's-Şâm ve'l-'Irâk*, Beyrut 1400/1980, s. 247-292; Ali Sevîm, *Selçuklular Tarihi*, bk. İndeks; a.mlf., *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara 1983, bk. İndeks; Ali M. Ali Üdeh el-Gâmidî, *Bilâdû's-Şâm*, [baskı yeri yok] 1404/1984 (el-Mektebetü'l-Faysaliyye), s. 120-141, 211-233; M. Ahmed Abdülmevlâ, *Benû Mirdâs el-Kilâbiyyûn fî Haleb ve şimâli's-Şâm*, İskenderiye 1985; Abdülfettâh Revvâs Kal'acî, *Haleb el-kadîme ve'l-hadîse*, Beyrut 1409/1989, s. 345-346; Şâkir Mustafa, *Mevsû'atü düvelî'l-'âlemi'l-İslâmî ve ricâlîhâ*, Beyrut 1993, I, 364-367; Sobernheim, "Mirdâsîler", *IA*, VIII, 360; a.mlf., "Sâlih", a. e., X, 129; a.mlf., "Şibl üd-Devle", a. e., XI, 518-519; Th. Bianquis, "Mirdâs", *EP* (İng.), VII, 115-116; Samed Muvaahhid, "Â-i Mirdâs", *DMBİ*, II, 137-139.

ERDOĞAN MERÇİL

MÎRGANÎ, Abdullah b. İbrâhîm

MÎREK el-BUHÂRÎ

(bk. MUHAMMED b. MÜBÂREKŞAH).

MÎRGANÎ, Abdullah b. İbrâhîm

(عبدالله بن إبراهيم الميرغاني)

Ebü's-Siyâde Affüddîn Abdullah
b. İbrâhîm b. Hasen
el-Mahcûb el-Mîrganî
(ö. 1207/1792)

Mutasavvîf ve âlim.

Mekke'de doğdu. Soyu, *İzâhu'l-mübîn bi-şerhi Ferâ'izi'd-dîn* adlı eserinde kaydettiğine göre (s. 109) baba tarafından Hz. Hüseyin, anne tarafından Hz. Hasan vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşır. Hicaz bölgesinden Türkistan'a göç eden ailesi asırlarca burada yaşadıkdan sonra büyük dedelerinden Mîrhord Buhara'dan Hindistan'a ve oradan Mekke'ye gidip yerleşmişti. Mîrganî nisbesinin Orta Asya'da Gûr bölgesindeki Mîrgan adlı yerden gelmiş olabileceği söylenmiştir de (*EP*² [Fr.], VII, 125) kendisi bu nisbenin "mîr ganî"den (zengin emîr) geldiğini ve bu lakapla ilk olarak çok zengin ve cömert olan üçüncü dedesinin tanındığını belirtmektedir. Abdullah el-Mahcûb olarak da bilinen Mîrganî'ye "Mahcûb" lakabı münzevi bir hayat yaşamaya özen gösterdiği için verilmiştir.

Mekke'de Ahmed en-Nahlî ve diğer âlimlerin derslerine devam eden Mîrganî, Seyyid Yûsuf el-Mehdelî adlı Üveysî bir şeyhe intisap ettikten sonra mütevazi bir hayat sürmeyi tercih etti. Kendisinden hadis ve fıkıh dersleri almak için Mekke'ye gelen Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'ye ailesinin Ehl-i beyt'ten olduğuna dair belgeleri vermesi Mîrganî ve ailesinin daha yakından tanınmasını sağladı. Atalarının uzun süre yaşadığı Hindistan'dan hac için Mekke'ye gelen müslümanların Mîrganî ailesini ziyaretleri sırasında keramet ehli bir sûfî olarak tanıdıkları Abdullah el-Mîrganî'nin çevresi genişlemeye, müridleri giderek artmaya başladı. Bu dönemde Kuzey Afrika ve Mısır'dan, Nakşibendîler'in yoğun olduğu Hint bölgesinden önemli şahsiyetler Mekke'ye gelip onu ziyaret ettiler. Cebertî'nin verdiği bilgiye göre Mîrganî, 1166'da (1753) Mekke halkıyla arasında çıkan tartışmalar üzerine ailesiyle birlikte Tâif'e göç etti. Mensupları tarafından kutub ve gavs olarak görülen Mîrganî kırk yıla yakın bir zaman eser

MİRGANÎ, Abdullah b. İbrâhim

yazmak, ders okutmak ve irşadla meşgul olduğu Taîf yakınlarındaki Selâme'de vefat etti.

Ölümünden bir yıl sonra Selâme'de dünyaya gelen torunu Muhammed Osman el-Mîrganî, Sudan'da geniş kitleler tarafından benimsenen ve ülkenin dinî-siyasî hayatında önemli etkileri bulunan Mîrganiyye tarikatının kurucusudur. İdrisiyye tarikatının piri Ahmed b. İdrîs'in müridi olan Muhammed Osman el-Mîrganî genellikle Hatmiyye diye tanınan tarikatının Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Şâze-liyye, Cüneydiyye ve dedesine nisbet ettiği Mîrganiyye tarikatlarını içerdiğini söylemekteyse de kendisini yakından tanıyan Zebîdî'nin tarikatlara dair *İthâfû'l-aşfiyâ*' ve *İkdü'l-cevheri's-şemîn* adlı eserleriyle Harîrîzâde'nin *Tibyân*'ında ona nisbet edilen herhangi bir tarikat bulunmamaktadır.

Tasavvuf, akaid, hadis, fıkıh, edebiyat gibi alanlarda bir kısmı basılmış çok sayıda eseri olan Abdullah el-Mîrganî telif ve irşad faaliyeti yanında ders okutup öğrenci de yetiştirmiştir. Fakih ve dilci İbnü'l-Cevherî, *Tâcü'l-'arûs* müellifi Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, Halvetiyye'nin Semmâniyye kolunu Sudan'da yayan Ahmed b. Beşîr et-Tayyib onun talebeleri arasında zikredilebilir.

Eserleri. 1. *İzâhu'l-mübîn bi-şerhi Ferâ'izi'd-dîn*. Akaid ve fıkıh konularına dair kendi eserinin şerhidir (Bulak 1315). 2. *el-Mu'cemü'l-vecîz min ehâdîsi'r-resûli'l-'azîz*. Süyûtî'nin *el-Câmî'u's-şagîr* ve *Ziyâdetü'l-Câmî'i's-şagîr*, Abdür-râûf el-Münâvî'nin *Künûzü'l-hakâ'ik* adlı kitaplarındaki hadislerin alfabetik olarak sıralandığı eser Semîr Tâhâ el-Meczûb tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1408/1988). Kitabı İbnü'l-Cevherî ve Kavukcî şerhetmiştir. 3. *el-İkdü'l-munazzam 'alâ hurûfi'l-mu'cem* (*'İkdü'l-cevâhîr fi nazmi'l-mefâhîr*). Şiirlerini topladığı eserdir (Kahire 1330, 1347, 1358). 4. *Mişkâtü'l-envâr fi evşâfi'l-muhtâr* (Kahire 1322). Müellifin torunu Muhammed Osman el-Mîrganî tarafından *Mişbâhu'l-esrâr* (Kahire, ts.) adıyla şerhedilmiştir. 5. *ed-Dürretü'l-yetîme fi ba'zı fezâ'ilî's-seyyideti'l-'azîme* (nşr. Muhammed Saîd et-Turayhî, Beyrut 1405). Müellifin diğer bazı eserleri de şunlardır: *Kenzü'l-fevâ'id şerhu Bahri'l-'akâ'id*, *Zâtü'l-cenb fi ma'ne'z-zenb*, *el-Ferîdetü'l-cevheriyye fi e'immeti'l-ışnâ 'aşeriyye*, *Zehrü'r-reyâhîn min Riyâzi's-şâlihîn*, *Cevâzibü'l-kulûb*, *Tahzîrü'l-agbi-*

yâ' 'ale'l-istiğâse bi'l-enbiyâ' ve'l-ev-liyâ', *en-Nefehatü'l-kudsîyye mine'l-ħadre'l-'Abbâsiyye fi şerhi's-şâlâti'l-meşîşîyye*. Mîrganî'nin ayrıca evrâd ve ezkâr niteliğinde risâleleriyle Hz. Peygamber hakkında kasideleri vardır (eserleri ve yazma nüshaları için ayrıca bk. Huncwick – O'Fahey, s. 180-185).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. İbrâhim el-Mîrganî, *el-İzâhu'l-mübîn bi-şerhi Ferâ'izi'd-dîn*, Bulak 1315, s. 109; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-vecîz min ehâdîsi'r-resûli'l-'azîz* (nşr. Semîr Tâhâ el-Meczûb), Beyrut 1988, neşredenin girişi, s. 13-14; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, Bulak 1297, II, 240-241; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1828; J. S. Trimmingham, *Islam in the Sudan*, London 1949, s. 232; N. Grandin, "Les turuqs au Soudan dans le corne de l'Afrique et en Afrique orientale", *Les ordres mystiques dans l'Islam: Cheminements et situation actuelle* (éd. A. Popovic – G. Veinstein), Paris 1986, s. 177-178; a.mlf., "Sayyid Muhammad 'Uthman al-Mîrgani (1793-1853)", *Les voies de l'Islam en Afrique orientale* (éd. François Constantin), Paris 1987, s. 35-58; O. Depont – X. Coppolani, *Les confréries religieuses musulmanes*, Paris 1987, s. 542; Ali Salih Karrar, *The Sufi Brotherhoods in the Sudan*, London 1992, s. 44, 56, 69, 75; J. O. Hunwick – R. S. O'Fahey, *Arabic Literature of Africa I: The Writings of Eastern Sudanic Africa*, Leiden 1994, s. 180-185; "Mîrghaniyya", *EP*² (Fr.), VII, 125-126.

AHMET KAVAS

MİRGANÎ, Muhammed Osman (محمد عثمان الميرغني)

Ebû Abdillâh Muhammed Osmân b. Muhammed b. Abdillâh el-Mîrganî (ö. 1268/1852)

Mîrganiyye tarikatının kurucusu, müfessir.

1208'de (1793-94) Hicaz'da Taîf şehri yakınlarındaki Selâme köyünde doğdu. Mekkeli sûfi Abdullah b. İbrâhim el-Mîrganî'nin torunudur. Yedi yaşında annesini, on yaşında babasını kaybedince Mekke'nin önde gelen âlimlerinden amcası Seyyid Muhammed Yâsîn'in himayesinde büyüdü. Muhammed Yâsîn ona temel İslâm ilimlerini öğretti Ardından tasavvufa yönelen ve çevrede yaygın olan tarikatları öğrenmeye başlayan Mîrganî önce Ahmed b. Muhammed el-Bennâ el-Mekkî, Saîd el-Amûdî el-Mekkî ve Ahmed Abdülkerîm el-Özbekî el-Hindî'den Nakşibendiyye, daha sonra yine Amûdî'den Kâdiriyye ve Şâze-liyye tarikatları hakkında bilgi aldı. Amcasından dedesi Abdullah el-Mîrganî'nin tasavvuf hakkında görüşlerini öğrendi. Bu dönemde Mekke'de bulu-

nan İdrisiyye tarikatının kurucusu Ahmed b. İdrîs'e intisap etti.

Seyrû sülûkünü tamamlayan Mîrganî, yirmi yaşında iken Ahmed b. İdrîs tarafından İdrisiyye'ye yaymak üzere 1228 (1813) yılında Eritre'ye (Etiyopya) gönderildi. Önce Balgha bölgesinde yaşayan Ceberte müslümanları arasında tebliğ ve irşad faaliyetlerinde bulundu. Onun kısa zamanda kaydettiği başarılar otoritesinin sarsıldığı endişesine kapılan Balgha sultanının tepkisini çekti ve kendisini zehirletmeye teşebbüs etti. Bunun üzerine Mîrganî gizlice Eritre'den ayrılıp Mekke'ye Ahmed b. İdrîs'in yanına döndü. Aynı yıl mürşidiyle birlikte Yukarı Mısır'a (Saîd) gidip Luksor şehri yakınlarındaki Zeyniye köyüne yerleşti. Bir süre sonra şeyhi tarafından daha güneydeki Menfelût ve Asyût'a gönderildi. Yöneticilerin olumsuz tavrıyla karşılaştığı Eritre'de ve büyük tarikatların hâkimiyetinde bulunan Yukarı Mısır'da beklediği sonucu elde edemeyen Mîrganî 1815'te, o sırada Zeyniye'de ikamet eden Ahmed b. İdrîs'ten izin alarak Sudan'a geçti.

Siyasî istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ve iç savaşların devam ettiği Func idaresinin son yıllarında Sudan'a gelen Mîrganî önce Nûbe bölgesine gitti. Kunûz, Sukkût ve Mehas'ta birçok mürid edindikten sonra yerine bölgenin önemli şahsiyetlerinden Şerif İdrîs b. Muhammed'i bırakarak güneyde Dongola şehrine geçti. Burada, aralarında Sivârû'z-Zeheb şerif ailesine mensup Sâlih Sivârû'z-Zeheb'in de bulunduğu pek çok kişi onun müridi oldu. Ardından Dâbbe'ye geçti. Şaykiye'ye gitmemekle birlikte orada zühud ve takvâsıyla tanınan Muhammed Hayr b. Muhammed Sâlih el-İrâkî, Muhammed Hayr en-Nazîf ve Muhammed Hammâd gibi şahsiyetlere icâzetnâmeler göndermek suretiyle halkın önemli bir kesimini kendisine bağladı. Dâbbe'den Sudan'ın batısında Kordofan bölgesindeki Bâre şehrine gitti (Şevval 1231 / Eylül 1816). Üç yıl ikamet ettiği Bâre'de Sudan'ın şerif ailelerinden birine mensup Rukyye bint Cellâb ile evlendi. Bu evlilikten, daha sonra kuracağı Hatmiyye tarikatının Sudan kolunun temsilciliğini yapacak olan oğlu Muhammed Hasan dünyaya geldi. Bu bölgelerde önemli başarılar elde eden Mîrganî'ye, aralarında Hammâd el-Beytî ve Mısır-Türk idaresi tarafından Kordofan'a kadı tayin edilen Arabî el-Hatîb el-Hevvârî'nin de bulunduğu 200 kadar kişi mürid oldu. 1816'da Kordofan'ın başşehri Ubeyyid'de